

Considerații referitoare la cartografierea antroponimelor și toponimelor românești[†]

Ionel Boamfă*

Facultatea de Geografie și Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Bd. Carol I 11, 700506 Iași, România

Despre articol

Istoric:

Primit 19 iulie 2018

Acceptat 26 august 2018

Publicat 7 octombrie 2018

Cuvinte-cheie:

toponim

antroponim

cartografiere

spațiul românesc

Rezumat

Articolul încearcă să evidențieze unele aspecte referitoare la cartografierea toponimelor și antroponimelor, atât în spațiul românesc, cât și la un nivel mai larg (european, mondial). În cazul toponimelor, este evidențiată răspîndirea oiconimelor cu sufixele *-ești*, *-eni/-ani*, *-ari*, *-ovți/-evți*, *-inți* în spațiul românesc. Acest spațiu include teritoriul actual al României și Republicii Moldova și acele regiuni din Ucraina, Bulgaria și Ungaria ce au aparținut, temporar, statului român. Sufixele românești *-ești*, *-eni/-ani*, *-ari* apar cel mai frecvent, cea mai mare prezență înregistrînd-o primul sufix. Pentru cartografierea antroponimelor, ne-am oprit, deocamdată, la cartografierea răspîndirii numelor care au sufixul *-escu*, la nivel mondial, pe state. Se constată că acest sufix apare cel mai frecvent în România și/sau Republica Moldova.

1. Introducere

Ne propunem să evidențiem cîteva chestiuni legate de cartografierea antroponimelor și toponimelor, indiferent de scara de analiză utilizată. Printre acestea se numără alegerea unui decupaj administrativ „unitar”, dese(m)nat convențional, indiferent de epocile / perioadele / intervalele analizate (pentru comparabilitatea datelor), faptul că, chiar dacă nu avem acces la întreaga informație antroponimică pentru anumite intervale, dacă înainte și după un interval cu prezență atestată sub medie avem informații care probează frecvența peste medie a numelui, este posibil ca acesta să fie atestat și în intervalul în cauză peste medie (avînd, în asemenea situații, fie acces incomplet la informația antroponimică, fie fiind vorba de date incomplet publicate), etc. Pentru spațiul românesc, la care ne vom referi în mod special, vom utiliza—strict convențional, pentru comparabilitatea datelor, atât spațială, cât și temporală—un fond de hartă la nivel comunal, ce include actualele comune existente în decupajul administrativ al României, Republicii Moldova și al teritoriilor aflate azi în componența Ungariei, Bulgariei și Ucrainei ce au aparținut statului român.

2. Metodologie de cercetare. Probleme

În realizarea acestui demers am utilizat o serie de metode grupate în două categorii: metode de colectare a datelor, respectiv, de analiză și interpretare a acestor date. Dintre metodele de colectare (sursele de documentare), am utilizat indicatoarele de localități, recensămintele populației, hărțile topografice—pentru inventarierea informației toponimice (a numelor de localități)—, iar, în ceea ce privește colectarea numelor de familie românești, la nivel mondial, site-ul *forebears.io*¹.

[†]O versiune anterioară a acestui text a fost prezentată sub formă de comunicare la simpozionul „Toponimia între istorie, geografie și lingvistică”, Iași, 10 mai 2018.

* Adresă de corespondență: ionel_boamfa@yahoo.com.

¹La introducerea în calculator a datelor cuprinzînd numărul de purtători ai numelor analizate, au contribuit și studenții promoțiilor 2017 și 2018, de la specializările Geografia Turismului și Geografia Turismului – Filieră Francofonă, din cadrul Facultății de Geografie și Geologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Ca metode de analiză și interpretare am utilizat metoda statistică, cu ajutorul căreia datele introduse în calculator, într-un fișier Microsoft Excel, au fost prelucrate, fie spre a fi aduse în format procentual, fie pentru calcularea coeficientului de distribuție spațială². Apoi, am utilizat metoda cartografică pentru realizarea hărților, folosind programul Philcarto. Hărțile au fost realizate în plaje de culori, fie utilizând datele procentuale, fie cele calculate pentru coeficientul de distribuție spațială. Hărțile au fost prelucrate cu ajutorul programului Adobe Illustrator.

Pe parcursul activității am avut de surmontat câteva probleme. Prima se leagă de informațiile privind numele de localități. O parte dintre acestea (în România, de pildă) sînt creații oficiale ale administrației românești (mai ales în Transilvania). Această a presupus verificarea formei inițiale a numelui, iar dacă numele actual, conținînd unul din sufixele analizate, are caracter oficial, acesta nu a fost inclus în analiză.

Apoi, pentru reprezentarea datelor, ne-am lovit de inexistența unui fond de hartă la nivel comunal, pentru întregul spațiu românesc. Pornind de la fondul de hartă la nivel comunal al României (care a trebuit și el actualizat), la care am alăturat și fondul de hartă la același nivel al Republicii Moldova, am desenat conturul tuturor celorlalte unități administrative de același nivel, din Ungaria, Bulgaria și Ucraina (Fig. 1).

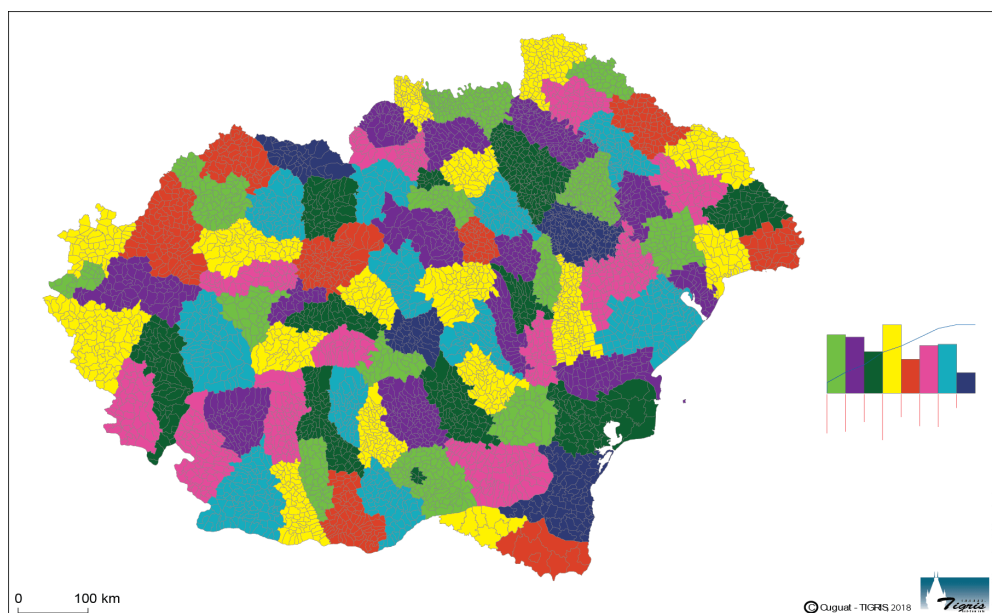

Figura 1: România – fond de hartă sintetic la nivel comunal.

În fine, am utilizat datele pentru numele de familie de pe site-ul forebears.io pentru Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, care sînt (re)prezentate la nivelul entităților administrative constitutive—Anglia, Țara Galilor, Scoția și Irlanda de Nord. În consecință, aceste date au fost însumate la nivelul întregului Regat.

3. Reprezentarea cartografică a toponimelor și a antroponimelor

Pentru reprezentarea cartografică a diferitelor elemente onomastice (toponime, antroponime) ne vom referi mai întîi la reprezentarea numelor de localități (oiconimelor). Ne-am oprit, deocamdată, doar asupra acelor care se referă la dezvoltarea respectivelor localități din comunități patriarhale de țărani liberi

²Acest coeficient rezultă din împărțirea procentului de purtători ai unui/unor nume într-o entitate administrativă (comună, județ, regiune, țară, etc.) la procentul deținut de populația aceleiași entități. La nivelul zonei analizate, valoarea coeficientului este 1 (egală cu procentul de 100% al purtătorilor numelor, dat de suma procentelor tuturor entităților administrative, împărțit la 100%, suma procentelor populației aceluiași entități). În consecință, se întîlnesc, teoretic, trei situații: a) în care coeficientul de distribuție spațială este mai mare decît 1, ceea ce înseamnă că numele este suprareprezentat, în raport cu media; b) acest coeficient este mai mic decît 1, aceasta însemnînd că acel nume este subreprezentat, prin raport cu media, și c) coeficient egal cu 1, situație pe care, încă, nu am consemnat-o.

(*obști țărănești*), proces marcat, din punct de vedere onomastic, de utilizarea unor sufixe caracteristice, fie românești (*-ești, -eni/-ani, -ari*), fie slave (*-ovți/-evți, -inți*) (vezi Ungureanu, 2006, p. 68, 130 și Moldovanu, 1970, p. 19).

O analiză cuprinzătoare a legilor de formare a acestora a fost realizată de Dragoș Moldovanu (1970). De asemenea, *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, volumul II, partea I (2014), cuprinde un bogat *indice toponimic*, cu trimitere la aceleași elemente oiconimice. Noi ne vom fixa atenția asupra repartiției spațiale a acestora, deocamdată, doar în ceea ce privește distribuția geografică a numelor de așezări actuale, urmînd ca, în perspectivă, să le analizăm și pe cele dispărute.

Astfel, în harta de mai jos, am reprezentat, pe baza datelor procentuale, distribuția tuturor numelor de localități care au unul dintre aceste sufixe³. În prima hartă, aceste informații au fost reprezentate la nivel județean (Fig. 2). Este un nivel mai general, dar care oferă avantajul de a surprinde continuitățile sau discontinuitățile spațiale ale repartiției unui obiect, proces sau fenomen. Astfel, din cele 18280 de localități din spațiul românesc, aproape 4000 (3934, adică 21,5%) au în componența numelui un asemenea sufix. Cele mai compacte concentrări se observă în județele Moldovei, de ambele părți ale Prutului, în special în părțile centrală și nordică. În sudul țării, asemenea concentrări se remarcă mai ales în județele situate în apropierea Carpaților Meridionali, în vestul Munteniei și în Oltenia. Urmare a unei evoluții istorice care a legat aceste ținuturi, mult timp, de influențe străine—ungare sau/și (austro-)ungare—, Transilvania are o frecvență mai redusă a unor asemenea oiconime, deși, izolat, există arii cu o prezență însemnată a acestora—zona Munților Apuseni.

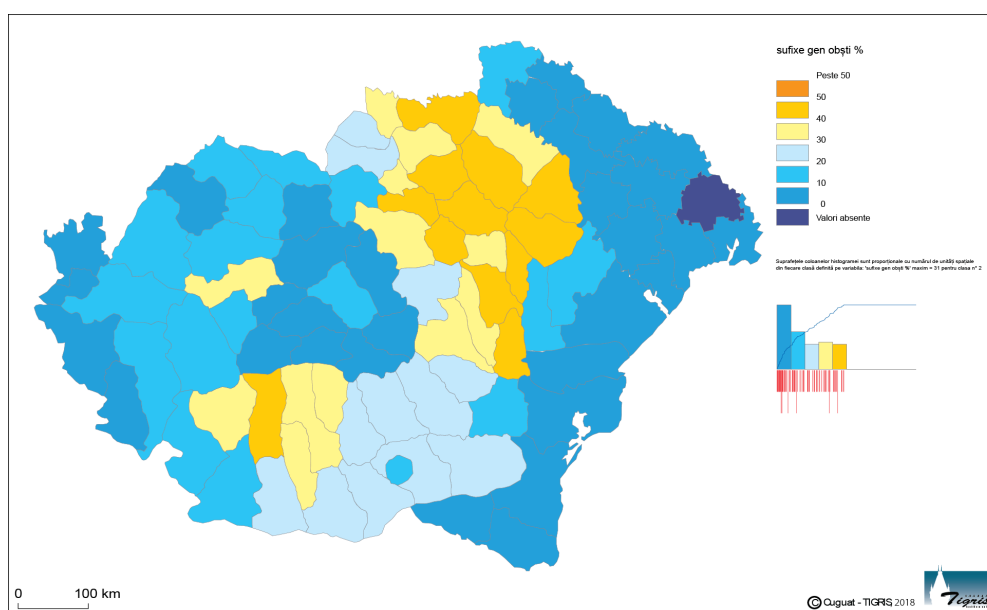

Figura 2: Distribuția oiconimelor cu sufixe ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi (*-ești, -eni/-ani, -ari, -ovți/-evți, -inți*) în spațiul românesc la nivel județean.

Dacă detaliem nivelul de (re)prezentare la cel comunal, situația nu se schimbă esențial, deși acest nivel prezintă avantajele detaliilor mai bine evidențiate. Din nou, concentrările cele mai însemnate ale acestor sufixe se regăsesc în Moldova centrală și nordică, și la est și la vest de Prut, și în zonele montane, subcarpatice și de podiș ale Munteniei și Olteniei. De această dată, însă, detaliile evidențiază peste Carpați mai multe arii—nu foarte extinse, dar destul de numeroase—cu prezența unor asemenea oiconime. Pe lângă aria Apusenilor, se remarcă Banatul Montan, Maramureșul, sudul Ardealului, etc. (Fig. 3).

Putem detalia analiza mai întâi cu referire la contextul etnic—românesc sau slav—ce a imprimat sufixarea. Astfel, numele cu sufixe românești (*-ești, -eni/-ani* sau *-ari*) reprezintă majoritatea covârșitoare

³Calcularea acestor procente s-a făcut prin împărțirea numărului de localități al căror nume conține asemenea sufixe la numărul total de așezări al fiecărei comune.

a acestor oiconime: 3694 (20,2%), față de doar 240, care au sufixe slave. În ceea ce privește repartiția lor spațială, aceasta este, în linii mari, aproape identică cu cea cuprinzând ansamblul tuturor oiconimelor cu astfel de sufixe (Fig. 4).

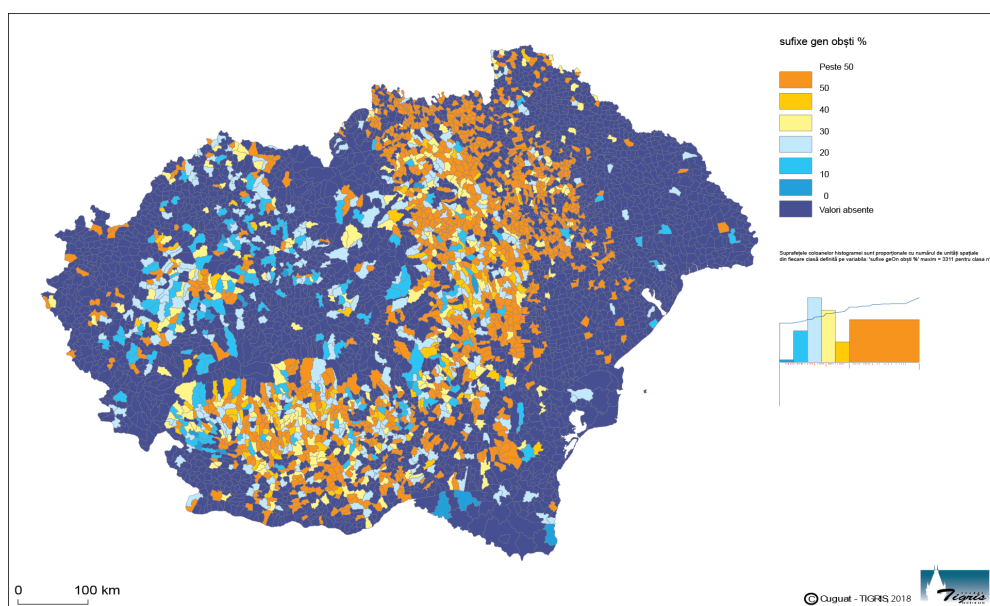

Figura 3: Distribuția oiconimelor cu sufixe ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi (*-ești*, *-eni/-ani*, *-ari*, *-ovți/-evți*, *-inți*) în spațiul românesc la nivel comunal.

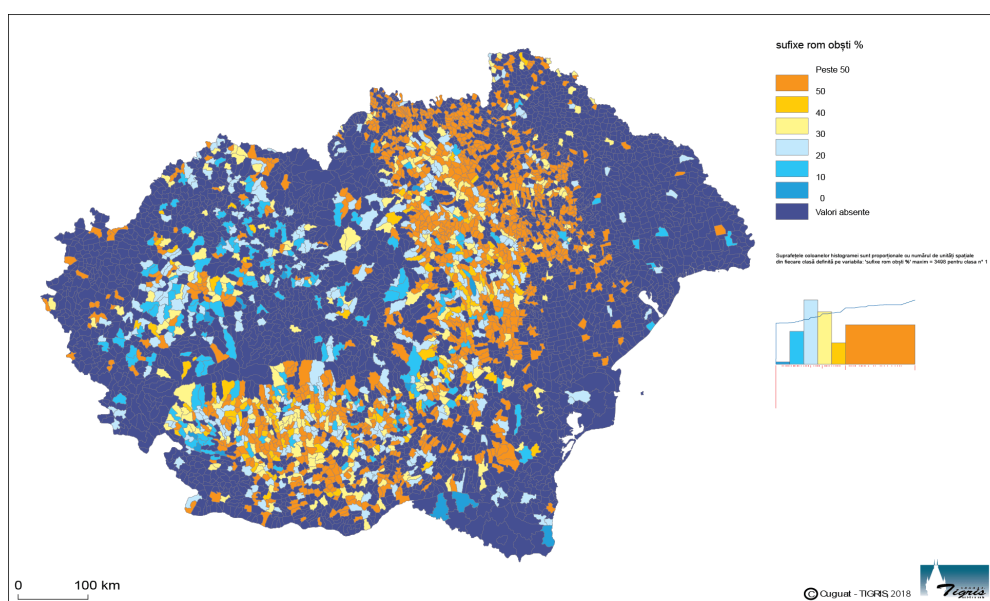

Figura 4: Distribuția oiconimelor cu sufixe românești ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi (*-ești*, *-eni/-ani*, *-ari*) în spațiul românesc la nivel comunal.

Toponimele cu sufixe de origine slavă, au un procent modest (doar 1,3%). Repartiția spațială se limitează doar la extremitatea nordică a spațiului românesc (nordul Bucovinei și al Basarabiei), cu o prezență izolată în restul țării (în sudul Moldovei, Banat sau Maramureș)—Fig. 5.

Putem vorbi, pe scurt, de fiecare dintre aceste sufixe. Astfel, din cele peste 20% nume cu sufixe românești, cel mai bine reprezentat—13,1% (2403 așezări)—este sufixul *-ești*. Probabil vechimea sa foarte mare—este considerat de origine latină, sau chiar traco-dacică—explică frecvența cea mai mare pe care acesta o are la nivelul oiconimelor referitoare la vechile obști țărănești. Fără a avea pretenția că vom

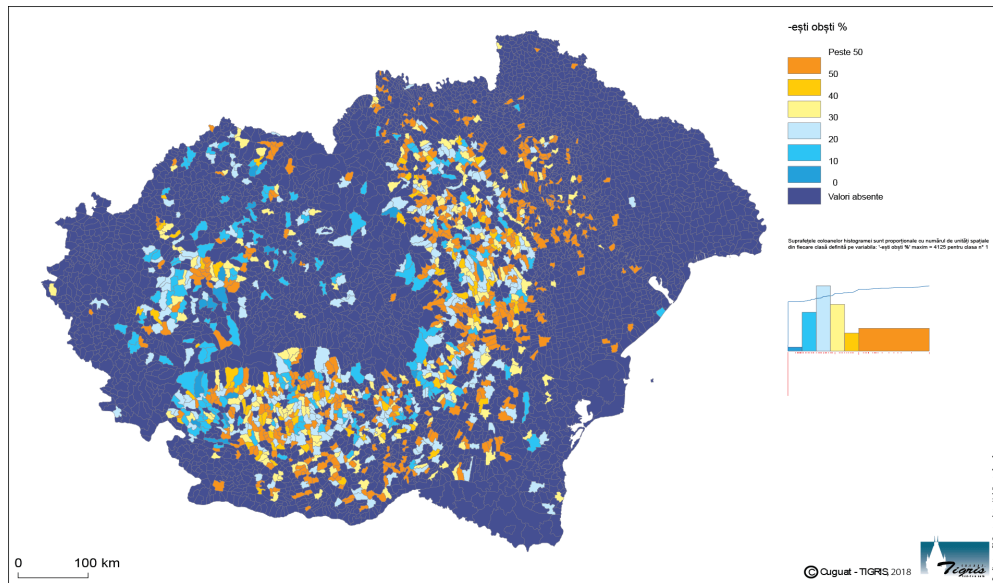

Figura 7: Distribuția oiconimelor cu sufixul *-ești* ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi în spațiul românesc la nivel comunal.

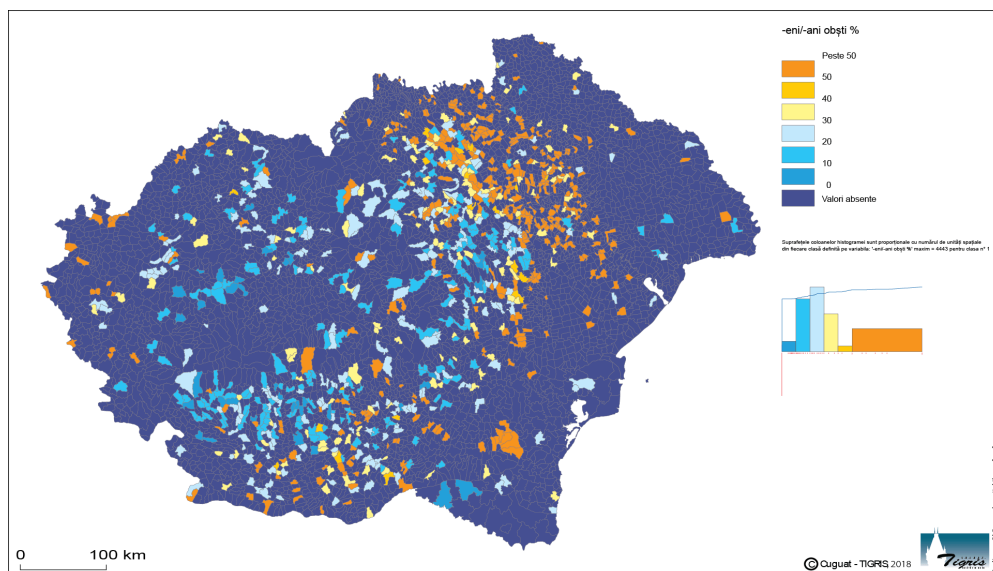

Figura 8: Distribuția oiconimelor cu sufixele *-eni/-ani* ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi în spațiul românesc la nivel comunal.

În prezent, răspîndirea geografică a oiconimelor cu acest sufix evidențiază aceleași zone, în toate cele trei mari provincii istorice românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania (Fig. 7).

În schimb, dacă ne referim la sufixele *-eni/-ani*, numărul și ponderea lor sînt ceva mai modeste: 675 localități (3,7%). Acestea apar mai frecvent în Moldova, în lungul Prutului și mai cu seamă la est de acest rîu. Chiar dacă astfel de nume nu lipsesc din celelalte regiuni, frecvența lor este mult mai modestă, așa cum se observă în Fig. 8.

Mult mai rar este sufixul *-ari*, cu rol social. Sînt doar 26 de asemenea oiconime (0,14%), localizate, izolat, în nordul și sud-vestul Moldovei și în Banat (Fig. 9).

Dintre sufixele slave, cel mai frecvent utilizate sînt *-ovi/-evți*. Acestea se regăsesc în componența numelui a 180 de așezări (circa 1%), concentrate, destul de compact, în Bucovina și nordul Basarabiei, unde coboară și în lungul Nistrului, dar și în Transnistria (mai ales în partea sa nordică). Alte arii izolate se regăsesc în sud-vestul Moldovei, în sud-estul și nord-vestul Transilvaniei (Fig. 10).

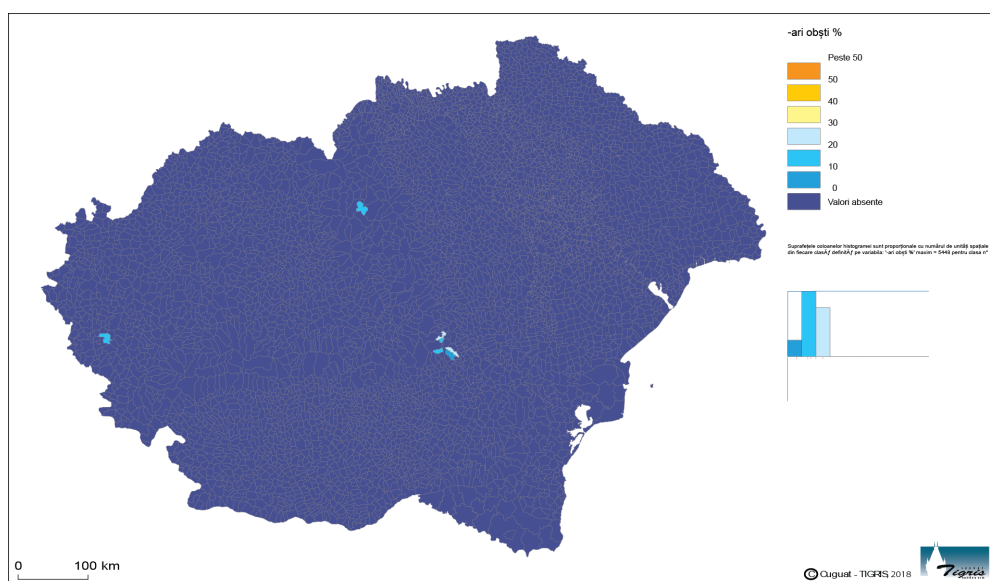

Figura 9: Distribuția oiconimelor cu sufixul *-ari* ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi în spațiul românesc la nivel comunal.

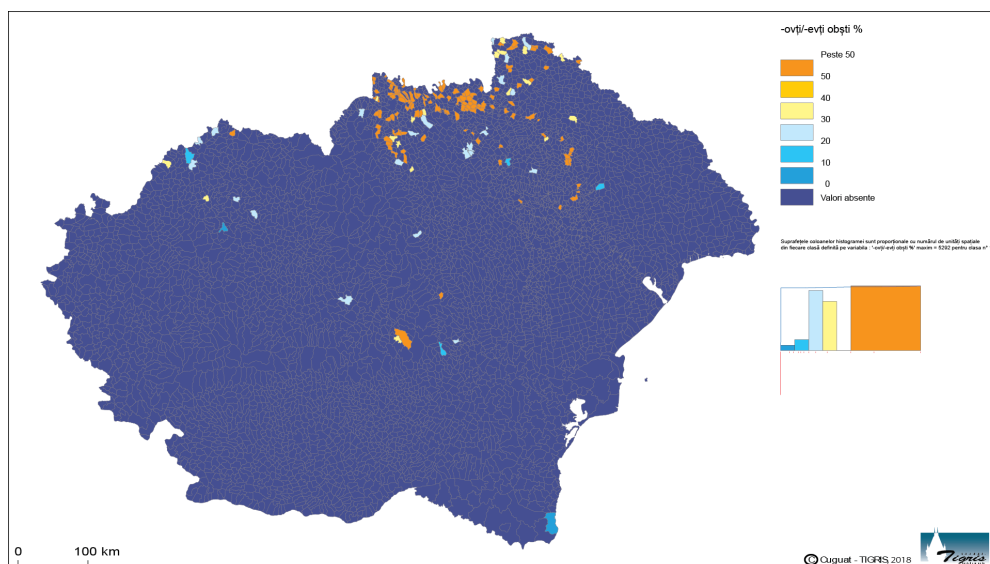

Figura 10: Distribuția oiconimelor cu sufixul *-ovți/-evți* ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi în spațiul românesc la nivel comunal.

Sufixul *-inți* este chiar mai rar, regăsindu-se în numele a doar 60 de localități (0,3%), cu o localizare spațială și mai izolată, remarcându-se, din nou, extremitățile nordice ale Bucovinei, Basarabiei și Transnistriei (Fig. 11), cu o veche și consistentă influență slavă (ucraineană).

Încă o dovadă a vechimii sufixului *-ești* în română poate fi adusă, dacă analizăm perechea sa de singular *-escu*, frecvent folosită pentru crearea de patronime, folosite în prezent ca nume de familie. Fără a avea pretenția că lista este exhaustivă, am inventariat peste 100 de asemenea antroponime⁵, realizând o hartă

⁵ Este vorba despre următoarele nume: *Alexandrescu, Andreescu, Angelescu, Angheliescu, Antonescu, Avrămescu, Basarabescu, Bălănescu, Bărbulescu, Bobescu, Bogdănescu, Brătescu, Bucurescu, Călinescu, Chiriacescu, Chirilescu, Chirișescu, Comănescu, Constantinescu, Cosmescu, Costescu, Costinescu, Crețulescu, Cristescu, Cristodorescu, Daminescu, Dănescu, Dăscălescu, Diaconescu, Dinescu, Dinculescu, Drăgănescu, Drăghicescu, Florescu, Frătescu, Frățilescu, Gabrielescu, Gavrilescu, Georgescu, Ghișescu, Grecescu, Hristescu, Iacobescu, Ianculescu, Ignătescu, Iliescu, Ionescu, Iordăchescu, Irimescu, Istrătescu, Ivănescu, Lăzărescu, Lupescu, Manolescu, Marinescu, Mateescu, Mănescu, Micescu, Miculescu, Mihăescu, Mihăilescu, Mircescu, Mirculescu, Mironescu, Mitrescu, Moisescu, Mușatescu, Mușetescu, Năstășescu, Nicolaescu, Nicorescu, Niculescu, Nistorescu, Olărescu, Onescu, Opreșcu, Paraschivescu,*

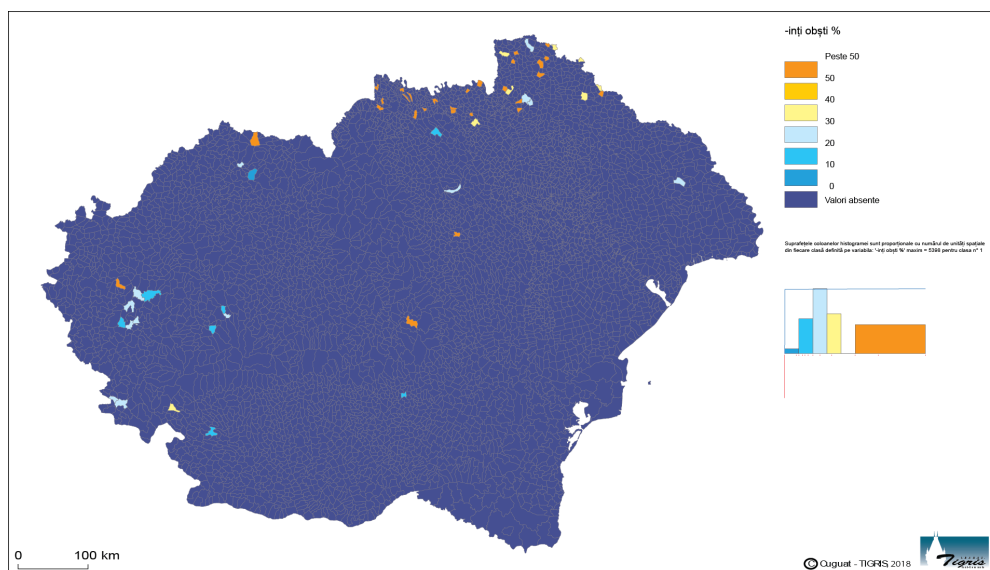

Figura 11: Distribuția oiconimelor cu sufixul *-inți* ce arată dezvoltarea localităților din comunități de țărani liberi în spațiul românesc la nivel comunal.

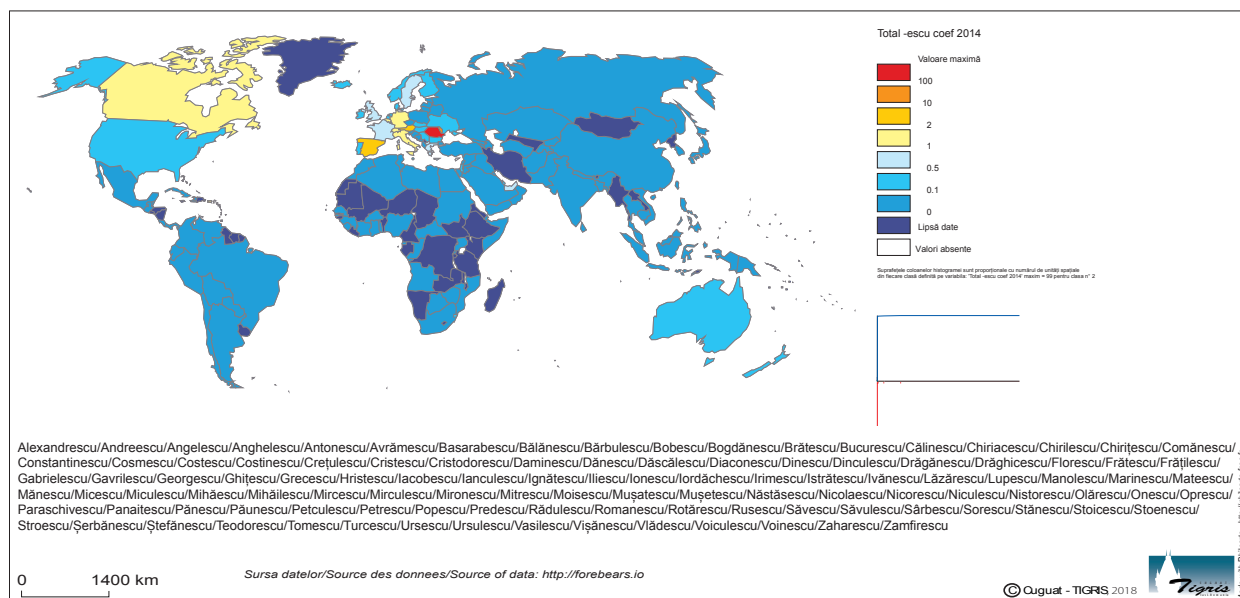

Figura 12: Distribuția purtătorilor numelor cu sufixul *-escu* (2014). Coeficient de distribuție spațială.

cu distribuția spațială, la nivelul statelor lumii (Fig. 12). Harta este realizată prin metoda coeficienților de distribuție spațială. Dacă analizăm repartizarea spațială, țările cu cele mai mari valori ale acestui coeficient sînt România și Republica Moldova, cele două state românofone. De fapt, frecvența cea mai mare se regăsește și la nivelul fiecărui nume în parte, în majoritatea cazurilor, cea mai ridicată valoare fiind în România, dar, uneori, aceasta se consemnează în Republica Moldova (de pildă, în cazul numelui *Micescu*). Urmare a „modelului” cultural de migrație românească, în ultimii peste 100 de ani, s-au conturat comunități român(efon)e în diferite țări, mai ales din Europa (Austria, Germania, Elveția, Italia, Spania, Belgia) și, mai rar, din America de Nord (Canada).

Panaitescu, Pănescu, Păunescu, Petculescu, Petrescu, Popescu, Predescu, Rădulescu, Romanescu, Rotărescu, Rusescu, Săvescu, Săvulescu, Sîrbescu, Sorescu, Stănescu, Stoicescu, Stoienescu, Stroescu, Șerbănescu, Ștefănescu, Teodorescu, Tomescu, Turcescu, Ursescu, Ursulescu, Vasilescu, Vișănescu, Vlădescu, Voiculescu, Voinescu, Zaharescu, Zamfirescu.

4. Concluzii

Putem evidenția următoarele aspecte:

- Distribuția spațială a sufixelor ce arată derivarea multor localități din mari comunități patriarhale, evidențiază amploarea și vechimea obștilor țărănești, proces ce poate fi datat, dacă nu de la finele antichității, cel puțin din primele secole medievale.
- Frecvența cea mai mare a acestor sufixe—preponderent românești, mai rar slave—se regăsește în ținuturile extracarpatice (în primul rând în Moldova istorică, dar și în Țara Românească), remarcându-se unele arii cu frecvență însemnată și în regiunile românești de la vest de Carpați.
- Cea mai compactă arie în care se manifestă sufixele slave este în nordul Bucovinei, Basarabiei și Transnistriei.
- Localizarea cea mai frecventă a sufixului patronimic *-escu* se constată în cele două state românești, de unde, numeroși cetățeni român(ofon)i au migrat spre diferite țări, mai ales din Europa și, mai rar, din America de Nord.

Bibliografie

- Constantinescu, N.A. (1963). *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București.
- De Wulf, C. (1665-1729). *Synodorum Generalium et Provincialium Decreta et Canones, Scholiis, Notis ac Historic*, vol. I–XII, Albritius & Coleti, Venezia.
- Delehaye, H. et al. (1940). *Propyleum ad Acta Sanctorum Decembris*, Saint Michel, Bruxelles.
- Le Quien, M. (1740). *Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesie patriarche ceterique presules totius Orientis*, vol. I–III, Typographia Regia, Paris.
- Mansi J.D. (1758–1798). *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol 1–53, Firenze–Venezia.
- Moldovanu, D. (1970). *Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponimic. I. Formații de plural*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, XXI, p. 15–47.
- Moldovanu, D. (coord.) (2014). *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. II, partea I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Turcuș, Ș. (coord.) (2011). *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI–XIV). Evaluare statistică, evoluții, semnificații*, vol. I, Editura Mega, Cluj.
- Ungureanu, A. & Boamfă, I. (2006). *Toponomastică*, SEDCOM Libris, Iași.
- ancestry.com, 15.02–29.04.2016
- catholic-hierarchy.org, 1.05–25.10.2017
- dare.br.lu.se, 18–21.04, 15–27.10.2017
- documentacatholicaomnia.eu, 6–11.04.2017
- fmg.ac, 22.03–11.04.2017
- forebears.io, 15.02–29.04.2016
- heiligenlexikon.de, 1–7.05.2017
- surnames.behindthename.com, 15.02–29.04.2016